

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Börtönártalmak - az elítélten túl

Szerző:

dr. Balázs-Szenderák Szabina

Kézirat lezárva:

Rakamaz, 2023. május 15.

1. Bevezetés

A dolgozatom bevezetéseként mindenképpen fontosnak tartom elmondani, melyek azok a körülmények, amelyek a téma kiválasztásánál motiváltak és pontosan miért éreztem, hogy a kiválasztott kutatási kérdés az, amellyel szeretnék foglalkozni és amelyre szeretnék megfelelő választ találni.

Az egyik fontos szempont a témaválasztásomnál a büntetőjogi kapcsolódás. Annak ellenére, hogy a mindennapi munkámat nem a büntetőjog területén végzem, ez az a jogterület, amely már az egyetemi évek alatt is nagyon közel állt hozzám. Az érdeklődési körön kívül azonban egy személyes indíttatás is vezérelt, mivel a közvetlen környezetemben találkoztam olyan élethelyzettel, amelynek során felismertem azt, hogy az elítélten túl más személyek életére is kimutatható hatást gyakorol a börtön.

A börtönártalmak témakörében elérhető szakirodalom és az azzal kapcsolatban folytatott kutatások elsősorban a büntetés-végrehajtási intézetben töltött idő elítéltekre gyakorolt hatását tanulmányozza. Kevés szó esik azonban arról, hogy a hozzátartozók vonatkozásában beszélhetünk-e börtönártalmakról, és ha igen, akkor az milyen formában valósul meg.

Erre figyelemmel a dolgozatom elkészítése, valamint a kutatásom célja annak megismerése, hogy az elítélt hozzátartozóit milyen külső hatások érik és milyen lelki változásokon mennek keresztül akár a büntetőeljárás, a büntetés-végrehajtás ideje alatt, akár az elítélt szabadlábra helyezését követően.

1.2. Fogalom meghatározás

Mielőtt azonban a kutatási kérdést és alkérdéseket ismertetném elengedhetetlen azon alapvető fogalmak meghatározása, melyekkel a dolgozatomban és a kutatás során találkozni fogunk.

1.2.1. A börtön fogalma

Általánosságban elmondható, hogy ha az emberek meghallják azt a szót, hogy börtön, a szabadságvesztés büntetés letöltésére szolgáló intézmény jut az eszükbe, míg például a jogi területen jártas személyek a szabadságvesztés büntetés egyik végrehajtási fokozatára gondolnak.

De mi is valójában a börtön, milyen meghatározás az, amelyik a kutatási kérdésemhez leginkább kapcsolódik?

A börtön természetéből adódóan totális intézmény, ami alapvetően meghatározza a működését, a hátrányait, ellentmondásait. A totális intézmény fogalma Goffman nevéhez kötődik, aki úgy határozta meg, hogy a totális intézmény nagyszámú és hasonló helyzetű személy tartózkodási és munkahelye, akik meghatározott időtartamra el vannak választva a tágabb társadalomtól, és akiknek életét együtt, összezárva és hivatali körülmények között irányítják. A börtön azért unikális, mert nem önkéntes részvételen alapuló totális intézmény. A bástyafalak, a biztonsági berendezések, a zárok csak a börtönre jellemzőek, a többi totális intézményben nincsenek jelen. A börtön ezenkívül rendkívüli mértékben a bürokratikus igények szerint irányított a totális intézmények között. A totális intézet teljesen uralma alatt tartja a benne élőket, minden élettevékenységüket irányítja és ellenőrzi, és mindezt egy meghatározott cél érdekében teszi. Jelentős számú, valamilyen szempont alapján hasonló helyzetben lévő személy él a falaik között, akiket a társadalomtól valamilyen ok miatt hosszabb-rövidebb időre elzártak. Egy helyen összpontosulnak a fontos élettevékenységek, és több társ jelenlétében zajlanak (alvás, étkezés, munkavégzés, szórakozás), szigorú órarend szerint. Az élet merev szabályok szerint és erőteljes irányítás mellett, felülről irányítottan, előre meghatározott terv szerint zajlik. Mindezt nem a bentlakók igényei és szükségletei határozzák meg, hanem az intézet bürokratikus rendje és célja. Uniformizáltság jellemző mind a megjelenést, mind a viselkedést illetően, és mindenkitől ugyanazt várják el. A rendszert felülről irányítják. Mindezen jellegzetességek célja az intézet célkitűzéseinek megvalósítása. A totális intézmény célja leépíteni a személyiséget és az identitást, majd újraépíteni az intézmény saját struktúrájához. E cél érdekében a börtön egyik lényege a totális társas, illetve

társadalmi kontroll, ami kiterjed nemcsak a fogvatartott magatartására, de a belső történéseire, érzéseire, gondolataira, értékeire is, és azok átformálására ¹

Az előzőek alapján tehát kimondhatjuk, hogy a börtön egy olyan zárt intézmény, ahol az ott tartózkodó elítélteket elválasztották a társadalomtól, a börtönben lévő személyek nem önkéntes elhatározás alapján élnek együtt. Az intézményben bürokratikus rend uralkodik, az ott dolgozók teljes felügyelet alatt tarják az ott élőket, akik meghatározott szabályok és napirend szerint élik az életüket. A börtön egyik célkitűzése, hogy leépítse a fogvatartott korábbi személyiségét, és egy új, az intézmény kereteibe illeszkedő személyiséget adjon számára.

1.2.2. A család fogalma

A börtön, mint intézmény fogalmának ismertetését követően nélkülözhetetlen annak meghatározása, hogy a kutatási témám szempontjából mit is jelent a család, mit nevezünk családnak.

A Polgári Törvénykönyv és a Büntető Törvénykönyv is az értelmező rendelkezések között tünteti fel a hozzátartozó/közel hozzátartozó fogalmát.

A kutatásomhoz azonban nem ezen jogi meghatározásokat szeretném segítségül hívni, sokkal inkább a család pszichológiai és szociológiai fogalmának meghatározására van szükségem.

Számos fogalmi meghatározása létezik a családnak. Az, hogy mit értünk család alatt, koronként, társadalmanként, tudományterületenként eltérő.²

A család személyek együttese, a legkisebb társadalmi sejt, a társadalom élete szempontjából alapvető intézmény. A szeretet és az élet közössége, olyan társadalmi valóság, mely a társadalom más tényezőitől többirányú függésben létezik.

¹Lehoczki Ágnes: Börtönártalmak, totális intézet, fogvatartotti speciális csoportok. Szocializáció a totális intézetekben, öngyilkosok, önkárosítók, szerencsejáték-függők IN Czenczer Orsolya - Ruzsonyi Péter (szerk.): BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI REINTEGRÁCIÓS ISMERETEK. Dialóg Campus Kiadó ☐ Budapest, 2019. 191-192. o.

² Hegedűs Judit: Család, családdal való kapcsolattartás, családi életre nevelés a büntetés-végrehajtási intézetekben. IN Czenczer Orsolya - Ruzsonyi Péter (szerk.): BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI REINTEGRÁCIÓS ISMERETEK. Dialóg Campus Kiadó ☐ Budapest, 2019. 115-116. o.

A család pszichológiai értelemben vett kiscsoport. A kiscsoport olyan mikro-milió, társas mező, melyet együtt élő, szorosan összetartozó személyek alkotnak. Jellegzetessége, hogy a benne kialakuló kapcsolatok személyesek és kölcsönösek. Érzelmek és indulatok szövik át (pozitívak és negatívak). A személyek egymásra gyakorolt hatása különösen erős.³

A családnak mint szociológiai értelemben vett csoportnak az egyik jellemzője, hogy legalább két generáció él benne együtt. A szociológiai megközelítés elsősorban a család szerkezetéből indul ki. Ha csak két generáció (szülők, gyerekek) él együtt, akkor családmagról, vagyis nukleáris családról beszélünk. Ha kettőnél több generáció él együtt, akkor többgenerációs családról van szó. A nagycsaládnak a kettőnél több gyermeket nevelő családot tartják. Az elvált szülőt, vagy aki egyedül neveli gyermekét, családtöredéknek, egyszülős családnak hívjuk. A család számos funkciót tölt be a társadalomban.⁴

1.2.3. A börtönártalom fogalma, csoportosítása

Ahhoz, hogy megvizsgálhassuk, hogy a börtönártalmak valamely formája érintheti-e a hozzátartozót, esetleg előfordulhatnak-e olyan formái, amelyek kizárólag a hozzátartozót érintik, elengedhetetlen annak tisztázása, hogy a szakirodalmi álláspont szerint mit nevezhetünk börtönártalomnak, annak milyen formái és fajtái lehetnek.

A börtönártalom mint fogalom meghatározása előtt szeretném megemlíteni Gresham M. Sykest, aki szerint a börtönártalom a fizikai brutalitás humánus alternatívájaként tekinthető. A börtönfalak nem kizárólag arra hivatottak, hogy a szökést meggátolják, hanem ennél sokkal mélyebb jelentésük van: büntetésként, elrettentésként szolgálnak, ám a javulás lehetőségét is magukban hordozzák.

Sykes felosztása szerint a börtönártalmak a következők:

- a szabadságtól való megfosztottság: a legnyilvánvalóbb ártalom, utal a falak közé bezártságra és az intézmény szabályainak való megfelelésre, amely a szabadságvesztés analógiája is;

³<https://www.studocu.com/hu/document/eotvos-lorand-tudomanyegyetem/a-tanulas-pszichologiaja/a-csalad-a-csalad/10919299>

⁴ Hegedűs Judit: i.m., 115-116. o.

- a javaktól való megfosztottság: mint az életminőség szintjének (egyik) mérője, és ezek hiánya;
- a heteroszexuális kapcsolatokról való megfosztottság: testi és lelki megfosztottság egyaránt értendő alatta;
- az autonómiától való megfosztottság: utasítások, parancsok tömkelege, önálló döntések hiánya, a folyamatos kontroll érzése;
- a biztonságtól való megfosztottság.⁵

Ezen előrevetítés után következzen maga a fogalom meghatározás:

A börtönártalom a börtön diszfunkcióinak felülkerekedését jelenti, és ennek hatását a személyiségre. A börtönártalom mindig jelen van a börtönben, és minden rabra, sőt hozzátartozóikra, a börtönőrökre és azok hozzátartozóira is hatással van. A börtönártalmak a börtönben mint közegben fejtik ki a hatásukat, azonban a börtönközegen túl a börtön közvetlen kapcsolatban van az azt körülvevő társadalommal is. A börtönjelenség fogalma írja le a börtön társadalmi kapcsolatait, következményeit, illetve társadalmi interpretációját, amely bővebb a jogszabályok vagy a börtönben működő informális struktúrák összességénél.

A börtönártalmakat hatásuk iránya szerint három csoportba sorolhatjuk. Eszerint beszélhetünk fogvatartottakra gyakorolt hatásokról, a személyzetre gyakorolt hatásokról és a reintegrációra gyakorolt hatásokról. A börtönártalmakat három hullámban tárták fel a pönológiai és a börtönkutatások, ennek alapján megkülönböztethetünk klasszikus, inherens és immanens börtönártalmakat is.⁶

Az ún. klasszikus börtönártalmakat elsőként az 1930-as években írták le amerikai kutatások eredményei alapján. Clemmer (1940) nevéhez fűződik a prizonizáció fogalma, amely a börtön belső értékeinek, szokásainak, erkölcsének és kultúrájának átvételét jelenti, azaz a börtönnormáknak a személyiségbe történő beépülését. Klasszikus börtönártalom továbbá a stigmatizáció, amely az elítélt társadalmi megbélyegzését jelenti. A társadalom szemében a fogvatartott örökre

⁵ Fekete Márta: Prizonizáció, elidegenedés, börtönártalmak, a hosszú időre elzárt fogvatartottak szemszögéből vizsgálva - Nemzetközi kutatások tükrében in Magyar Rendészet 2021/2.

⁶ Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin, Kerecsi Klára, Lévay Miklós (szerk.): Kriminológia Második, átdolgozott kiadás, https://mersz.hu/hivatkozas/m736YOV1796_550/#m736YOV1796_550

börtönviseltté válik, hiába mentesül a büntetett előlethez fűződő hátrányok alól a jogszabályokban meghatározott idő letelte után. Ennek az egyik legsúlyosabb következménye az, hogy a szabadult rab nagyon nehezen talál munkát.⁷

A második csoportba a hozott börtönártalmak tartoznak, amelyeket többnyire a nyolcvanas évek végétől kezdtek felfedezni nem kifejezetten pönológiával foglalkozó szerzők. Ezen ártalmak közös jellemzője, hogy nem a börtön direkt következményeként jönnek létre, hanem már a börtön előtt jelen voltak a bűnelkövető életében, de a börtön ezeket az ártalmakat jelentősen felerősíti. Ilyen például a drop out jelensége, az az életesemény, amikor a gyermekkorú személy kiesik a közoktatás keretei közül. Ha később börtönbe kerül, a státusza még inkább romlik. Ha egy, az oktatási rendszerből kieső gyermek apja kerül börtönbe, a gyermek iskoláztatási esélyei csökkennek. Ilyen börtönártalom a kábítószerprobléma, a gengszeresedés, az intézeti kör és még sorolhatnánk.⁸

A börtönártalmak harmadik csoportja az immanens börtönártalmak óriás halmaza. Ezeknek az a közös jellemzője, hogy pönológusok írták le őket a kilencvenes évek elejétől, valamint az is egy fontos közös vonás, hogy ezek az ártalmak a börtön valóságának szerves (immanens) részei, amelyeket nem lehet letagadni, de olyan vehemensek, hogy gyakran tabutémák, és az egész társadalom rosszabbik arcát mutatják meg, nemcsak a börtönét.⁹

1.2.4. A reintegráció fogalma, célja

Első hallásra talán nem egészen egyértelmű, hogy miért is érzem fontosnak a reintegráció fogalmának és jelentőségének meghatározását, hiszen a kutatásom nem az elítéltek vonatkozásában jelentkező börtönártalmak és annak enyhítésére szolgáló állami feladatok feltárására irányul, hanem az elítéltek hozzátartozóira. Ennek ellenére úgy érzem, elengedhetetlen ezen fogalom ismertetése.

Az új büntetés-végrehajtási szabályozás központi eleme a reintegráció, illetve a reintegrációs tevékenység. A bv. kódex a szabadságvesztés végrehajtásának céljaként részint a joghátrány

⁷ u.o.

⁸ Fliegauf Gergely: Mivel foglalkozik a börtöntudomány? David Gordon Scott pönológiai alaptémái és néhány kritikái, illetve elméleti megfontolás in Börtönügyi Szemle 2011/4.

⁹ u.o.

értékesítését, részint pedig az elítéltek társadalmi beilleszkedésének, visszailleszkedésének elősegítését jelöli meg a reintegrációs tevékenység által.

Minden olyan tevékenység és program e fogalomkör alá vonható, amely arra irányul, hogy a fogvatartott hasznos tagja legyen a társadalomnak, és ne kövessen el ismételten bűncselekményt.¹⁰

A reintegráció legfontosabb és legáltalánosabb célja a bűnelkövető szabadulása utáni társadalomba való beilleszkedésének, visszailleszkedésének elősegítése. Ehhez szükséges a bűnismétlés megelőzése, az elkövető munkaerőpiaci reintegrációja, életkörülményeiből adódó hátrányainak csökkentése és személyiségének, szociális készségeinek fejlesztése.¹¹

Reintegrációs programok közé sorolandók a következők:

- foglalkoztatás (munkáltatás, oktatás, képzés, sport, szabadidős programok, speciális kockázatcsökkentő programok stb.);
- családi és társadalmi kapcsolatok támogatása;
- vallásgyakorlás, lelkipozíció;
- önállóan vállalt tevékenységek¹²

Azt gondolom, hogy ezek alapján kijelenthetjük, hogy a reintegráció intézménye alkalmas arra, hogy hozzájáruljon az elítélteknél jelentkező börtönártalmak enyhítéséhez. A társadalomba történő beilleszkedéshez pedig feltétlenül szükséges a már meglévő vagy kialakult börtönártalmak kezelése, hiszen enélkül annak sikere megkérdőjelezhető.

1.2.5. A kutatás alapkérdése

Ahogy azt már a dolgozatomban bevezető részében kifejtettem a kutatásom célja nem az elítélteknél kimutatható börtönártalom vizsgálata, hiszen ebben a körben korábban már számos

¹⁰ Nagyközlöny a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési eljárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényhez (Bv. tv. 164. §-ához), szerkesztette: Juhász Zsuzsanna

¹¹ Forgács Judit: A fogva tartás és reintegráció fogalmi megközelítése IN Czenczer Orsolya - Ruzsonyi Péter (szerk.): BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI REINTEGRÁCIÓS ISMERETEK. Dialóg Campus Kiadó ■ Budapest, 2019. 37.o.

¹² uo. 38. o.

értekezés született, hanem az elítéltek hozzátartozóinál esetlegesen megjelenő börtönártalmak feltárása.

Erre figyelemmel fő kutatási kérdésként a következőt kívánom megjelölni:

Kimutatható-e a börtönártalom az elítélt hozzátartozója vonatkozásában?

Ezen fő kérdéshez kapcsolódóan további két alkérdésre keresem a kutatásom eredményeként a választ, melyek az alábbiak:

- 1.) Elegendő-e a családi összefogás a hozzátartozók börtönártalmának feldolgozásához?
- 2.) Van-e az államnak feladata a hozzátartozói börtönártalmak kezelésében?

2.1. A kutatás célja

Ahogy az az előző fejezetben kifejtettem a börtönártalom mint jelenség létezik. Az elítélteknél jelentkező börtönártalmak vonatkozásában korábban már számos értekezés született.

Erre figyelemmel nem az a célom, hogy ezen jelenség létét vizsgáljam, hanem az, hogy arra derítsek fényt, hogy a büntetőeljárás, büntetés-végrehajtás során, illetve azt követően a fogvatartottak hozzátartozóit milyen hatások érik.

Azt gondolom, hogy már a kutatás lefolytatása előtt határozottan kijelenthetjük, hogy maga a büntetőeljárás, az azt követő büntetés-végrehajtás és az elítélt társadalomba történő visszailleszkedése során kiemelt szerepe van a családnak, a hozzátartozóknak.

Valamely családtag börtönbe kerülése jelentős változást hoz a hozzátartozók életébe.

A kutatásom célja annak a feltárása, hogy az elítélt hozzátartozójánál - aki önmaga a látogatások kivételével nem jelenik meg a börtönközegben - jelentkeznek-e olyan hatások, amelyeket börtönártalomként nevesíthetünk.

2.2. A kutatás relevanciája: problémafelvetés és hipotézis

A dolgozatomban 1.2.5. pontjában meghatározásra került a fő kutatási kérdésem, és az ahhoz kapcsolódó alkérdések, melyekre vonatkozóan az általam kiválasztott kutatási módszer segítségével szeretném megtalálni a választ.

Mielőtt ismertetném a kutatási eredményre vonatkozó hipotézisemet, fontosnak tartom annak bemutatását, hogy általánosságban milyen változásokat, hatásokat jelent a hozzátartozó életében egy családtag elítélése és börtönbe kerülése.

A büntetés-végrehajtási intézetbe való bekerülés minden fél számára krízishelyzetet jelenthet. A fogvatartott otthon maradt családtagjainak számos tényezővel kell megküzdeniük:

- ha nem volt tudomása a fogvatartott életmódjáról, nem volt részese az elkövetésnek, akkor sokkélként érzhetik a történeteket;
- ha nem volt a családnak korábban büntetés-végrehajtással kapcsolatos tapasztalata, megjelenhet a szégyenérzet, a bizalomvesztés, a megbántottság, a börtöntől való félelem (mi lesz a fogvatartottal) ezek az érzelmek gyakran vezetnek el ahhoz, hogy magukra hagyják a fogvatartottat;
- gyakran tapasztalható a bűntudat a családtagoknál: „Miért nem vettem észre?”, „Hogyan akadályozhattam volna meg?” típusú kérdések sokasága jelenik meg;
- kikerül a családból egy személy (anyagilag, fizikálisan és mentálisan is megterhelő lehet mindez). Eltűnhetnek a családi rendszerből a különböző szerepek (apa, férj, anya, feleség, gyerek);
- nagyon gyakran a család nem vállalja fel a külvilág előtt a történeteket, így hazugsághálóba keveredik, ami felerősítheti a társadalomtól való elszigetelődést („külföldön van az apa”);
- anyagilag megterhelő nemcsak a keresetkiesés miatt, hanem az ügyvédi költségek, a börtönbe küldött csomagok, pénzutalások miatt is. Egy rossz szocioökonómiai helyzetben lévő család költségvetésébe gyakran nem fér bele a látogatással járó kiadás;

- a fogvatartott korábbi életviteléből adódóan akár megkönnyebbülést is érezhetnek a családtagok, ez azonban gyakran keveredik a lelkiismeret-furdalás érzésével: „Mégse illik örülni annak, hogy börtönbe került.”¹³

Ezek alapján azon kutatási kérdésemhez, hogy „Kimutatható-e a börtönártalom az elítélt hozzátartozója vonatkozásában?” kapcsolódó hipotézisem az, hogy a fogvatartottak családtagjai esetében is beszélhetünk börtönártalomról.

A fő kérdéshez kapcsolódó két alkérdéssel kapcsolatos hipotézisem pedig nem más mint, hogy önmagában nem elégséges a család mint támogató közeg az elítélt hozzátartozójánál jelentkező börtönártalmak feldolgozásához, az államnak tevékenyen részt kell vennie annak kezelésében.

2.3. A kutatás eszköze, célcsoportja és lebonyolítása

A kutatási terület sajátossága miatt a kutatási eszközök köre is jelentősen leszűkül, hiszen önmagában a kutatás alanyi köre és elérhetőségük is korlátozott.

A kutatásomhoz felhasználandó nem strukturált interjú (mélyinterjú) alkalmas arra, hogy a hozzátartozóknál jelentkező börtönártalmakat feltárja.

Lehetőségem nyílt egy olyan személlyel interjút készíteni, akinek testvére a börtön intézményi keretei között töltötte gazdasági bűncselekmények elkövetése miatt kiszabott 2 év 11 hónapos szabadságvesztés büntetését. Az interjú alanyom támogató hozzátartozóként kísérté végig a börtönben töltött éveit, majd a szabadlábra helyezését követően tovább támogatta őt, egészen a testvérének - a házi őrizet ideje alatt - tragikus hirtelenséggel bekövetkezett haláláig.

Az interjú során arra szeretnék választ kapni, hogy hogyan változik a kapcsolat a hozzátartozó és az elítélt között a büntetőeljárásról történő tudomásszerzés és az ítéletet követően, a büntetés-végrehajtás ideje alatt és a szabadlábra helyezést követően. Szeretnék arra is rávilágítani, milyen változásokat jelent a bebörtönzés a fogvatartott hozzátartozója életében, milyen társadalmi

¹³ Hegedűs Judit: i.m., 121. o.

hatásokkal kell szembenéznie. Van-e elérhető segítség a hozzátartozó részére a bekövetkező változások feldolgozásához?

Az interjú elsődleges célja az interjúalany személyes élményeinek, tapasztalatainak és/vagy véleményének részletes megismerése.

A mélyinterjú készítése során három nagy témakört szeretnék feltárni.

Az első részben arra keresem a választ, hogy milyen volt a kiindulópont a fogvatartott és a hozzátartozója közötti kapcsolatban egészen a bűnelkövetés időpontjáig. Ennek keretein belül mindenképpen fel kívánom tárni a gyermekkorukat, a szülői háttérrel, a családi, baráti kapcsolatokat és azok változását.

A második részben a bűnelkövetésre, a család arról történő tudomásszerzésére, a büntetőeljárás, majd a büntetés-végrehajtás során történt változásokra szeretnék rávilágítani, illetve arra, hogy ezt követően, illetve ennek során a hozzátartozó életében milyen változások álltak be, melyek ezen eseményekre vezethetőek vissza.

A harmadik fázisban a szabadlábba helyezést követő időszakra vonatkozó kérdéseket szeretném feltenni.

3.1. A kapott eredmény

Az elvégzett kutatás eredményének ismertetése során szeretném kronológiai sorrendben bemutatni, hogyan változott az elítélt és a hozzátartozó közötti kapcsolat egészen a kisgyermek kortól az ítéletről való tudomásszerzés, a büntetés-végrehajtás és a szabadlábba helyezés időszakáig.

Egyúttal szeretném azt is ismertetni, hogy ezen szakaszok alatt a hozzátartozó életében milyen pszichés hatások jelentkeztek, melyek a büntetés-végrehajtáshoz köthetőek.

Az interjúalany elmondása alapján gyermekkorában közeli kapcsolatot ápolt a testvérével, és ahogyan az a közöttük lévő korkülönbségből adódik a bátyja féltő-óvó figyelemmel volt felé. Aztán a tinédzser évek során a kettőjük közötti kapcsolat megváltozott és kicsit eltávolodtak egymástól, sokszor nézeteltérések alakultak ki közöttük. A korábbi jó testvéri kapcsolat helyreállítására egészen az interjú alany fiatal felnőtt koráig kellett várni, melyet tovább erősített a bátyja családalapítása és gyermekeinek születése.

Azonban az interjú alany még ezen szoros kapcsolat ellenére - vagy talán a gyermekkorukban is tanúsított féltés miatt - magáról a folyamatban lévő büntetőeljárásról, egészen a szabadságvesztés büntetést kiszabó ítélet megszületéséig nem értesült. Emiatt nem volt lehetősége arra sem, hogy pszichésen felkészüljön a szeretett testvére elítélésére. Így az első börtönhöz kapcsolódó érzelmi hatás akkor jelentkezett, amikor az ítéletről a testvére beszámolt neki. Figyelemmel arra, hogy korábban nem tudott arról és nem is gondolt arra, hogy a bátyja bármiféle összeütközésbe került/kerülhetne a törvénnyel, ez volt az a pont, ahol az első sokkhatás érte. Ezen sokkhatásnak a következményeként az érzelmek szélsőséges skálája játszódott le benne:

„Előfordult, hogy mérges voltam rá, de ezt soha nem éreztettem vele, sajnáltam, és segíteni szerettem volna neki.”

Ahogyan az látható a dühtől kezdve a sajnálaton át a segítő szándékig minden érzelem megjelenik, azonban egy támogató hozzátartozó esetében ezen érzelmek közül egyértelműen a segítő szándék a legerősebb.

Az első sokkot követően azonban a hozzátartozó további problémákkal szembesül, hiszen az ítéletről és a letöltendő börtönévekről nem csak ő, hanem a szülei, illetve a szűkebb- és tágabb környezetük is tudomást szerez, és ezzel a felismeréssel egyidejűleg megjelenik az aggodalom, a félelem és a szégyenérzet.

„Természetesen az is végigfutott az agyamon, hogy ha ez kiderül, akkor a szüleim, a családtagok, a környezet hogyan fog erre reagálni, és bár szörnyen hangzik ezt még csak ki is mondani, de

valamilyen szinten egy szégyenérzet is kialakul az emberben ilyenkor. Egy olyan érzet, hogy emiatt engem is elítélnek és megbélyegeznek.”

Az előbbieken ismertetett érzelmi változásokról elmondhatjuk, hogy azok a hozzátartozó gondolati síkján születnek meg, azokhoz még konkrét tapasztalások nem társíthatóak.

Az első olyan alkalom, amikor a családtag megtapasztalja, hogy valójában mit is jelent egy gyanúsított vagy elítélt közeli hozzátartozójának lenni és ez az ő megítélését is mennyire meghatározza az a büntetőeljárásban való részvétel.

Jelen esetben maga a hozzátartozó - ahogyan azt már korábban is említettem - nem vett részt abban a büntetőeljárásban, amelyben a testvérét szabadságvesztésre ítélték, azonban tanúként hallgatták meg egy másik eljárásban, ahol a testvére volt a gyanúsított.

„A bírósági meghallgatás előtt vettem részt rendőrségi meghallgatáson is, és azt tapasztaltam, hogy mivel a gyanúsított hozzátartozója vagyok, másképp viselkednek velem. Órákon át várattak a meghallgatás előtt, és a meghallgatáson is durván bántak velem. Néha már azt éreztem, mintha én is elkövettem volna valamilyen bűncselekményt. A bíróságon szintén ugyanezt tapasztaltam, a bírónő minősíthetetlen és nyers hangnemben beszélt velem, olyan magánéleti és emberi hiányosságokat rótt a szememre, ami nem is az ügghöz kapcsolódott.”

Ez az a pont, ahol már érezhető az a fajta megkülönböztetés és előítélet, amely azért éri az interjú alanyát, mert közeli hozzátartozója a bűncselekménnyel vádolt személynek. Ilyenkor már nem annak van jelentősége, hogy ő maga milyen előélettel rendelkezik, hogy jogkövető állampolgár-e? Önmagában azon tény miatt, hogy egy olyan embernek a testvére, aki feltételezhetően elkövetett egy bűncselekményt, az emberi méltóságot figyelmen kívül hagyva, előítélettel teljes mértékben „átítatott” magatartást tapasztal. Mindezt olyan személyek részéről, akiknek az erkölcsi normákon túl hivatali kötelessége lenne az elfogulatlanság.

Az interjú alanyom elmondása szerint valójában akkor szembesült azzal, hogy a valóságban mit is jelent az, hogy a testvérének 2 év 11 hónapot a börtön falai között kell tölteni, amikor első alkalommal látogatta meg őt a börtön falai között.

„Az első sokk akkor ért, és akkor szembesültem a valódi helyzettel, mikor az első látogatásra mentem, akkor többször el is sírtam magam, szörnyű volt látni olyan környezetben. A börtönbe be- és kijutás is egy külön procedúra, ott is megbélyegzést lehet érezni. Arról nem is beszélve, hogy nagyrészt nem éppen értelmiségi hozzátartozók mennek látogatni, akik között várakoznom kellett.”

Egyértelműen megállapítható, hogy egy olyan ember számára, aki korábban nem találkozott a börtönközeggel és a börtön körülmények teljesen ismeretlenek számára, egy olyan negatív tapasztalást jelent az első látogatás, mely meghatározó emlékképként beépül a tudatába. Ez az a pont, ahol tudatosan benne, hogy pontosan mi is történik, hogy az amit eddig „gondolati” síkon tudott, az most itt van teljes valójában és „kézzel fogható”. Azt is látnunk kell azonban, hogy önmagában már az traumatizálja az embert, hogy a szigorú börtön szabályokat a be- és kiléptetés, valamint a látogatás során neki is be kell tartania, ő is részévé válik - még ha nem is olyan mélységig, mint maga az elítélt - annak a szabályozott közegnek, amit a börtön testesít meg.

A kapcsolattartás azonban nem csak emiatt jelent lelki megpróbáltatást, hiszen azzal, hogy egy családtag úgy határoz, hogy a börtönben töltött évek alatt támogatja a hozzátartozóját egy hatalmas felelősséggel nézz szembe, mely teherként nehezedik rá, hiszen ő lesz a biztos pont az elítélt életében, ő lesz a kapocs a külvilággal. Ez sok esetben odáig vezethet, hogy a hozzátartozó a saját életét, szükségleteit háttérbe szorítja, hogy a megfelelő támogatást meg tudja adni.

„Mindig is mondta, hogy én vagyok az egyedüli, akire számíthat, ez egy óriási teher és felelősség volt, lelkileg annyira leszívta minden energiám, hogy nagyon a „saját életemre” nem volt időm.”

Azt azonban egyértelműen kijelenthetjük, hogy a kapcsolat a bent töltött évek alatt szorosabbá válik a testvérek között, talán ekkor a legszorosabb, hiszen a báty kizárólag a testvéreire számíthat, és a húgának az a legfontosabb törekvése, hogy minden energiájával segítse és támogassa őt.

Fontos azonban felhívni a figyelmet arra, hogy a kapcsolattartás anyagi megterheléssel is jár, hiszen az elítéltek részére engedélyezett, meghatározott tartalmú csomagok küldése, a kapcsolattartás szempontjából nagy jelentőséggel bíró látogatások, telefonbeszélgetések és levelek költségének finanszírozása a hozzátartozóra hárul, hiszen az elítéltnak erre a börtönben önerőből nincs lehetősége.

Azt gondolom, hogy fontos arról is beszélnünk, hogy milyen olyan feladatok, plusz terhek hárulnak egy támogató hozzátartozóra, amelyek közvetlenül a családtag börtönbe kerülésével hozhatóak összefüggésbe, hiszen a börtönbüntetés miatt egy személy kiesik a család életéből, és ezáltal az ő helyét, feladatait szükségszerűen másnak kell átmenetileg átvennie, átvállalnia. Ez a személy a vizsgált esetben, - ahogyan véleményem szerint sok esetben is - éppen a támogató hozzátartozó.

A szabadságvesztést kiszabó ítélet nem csak az elítéltet, a testvérét, hanem a szülőket és az elítélt feleségét, valamint a gyermekeit is traumatizálta. A szülők által megélt trauma feldolgozásához kizárólag a szabadlábon lévő testvér tud segítséget nyújtani, minden körülöttük felmerülő nehézség (pl.: egészségügyi probléma) kizárólag rá hárul.

A szülőkön túl azonban meg kell említenünk az elítélt gyermekeit. Ők azok, akiknek az életében az egyik legerőteljesebb változást okozza a börtönbüntetés kiszabása, hiszen az életükből hosszabb időre kikerül a számukra egyik legmeghatározóbb személy az édesapjuk. Az elítélt házastársának, valamint a többi családtagjának, a szüleinek és a testvérének a börtön miatt egy újabb nehézséggel kell szembenézniük, és meg kell próbálniuk átmenetileg „betölteni” az apai szerepet a gyerekek életében.

Ezen indokok alapján az interjú alany is szükségét érezte, hogy kárpótolja a gyerekeket amiatt, mert nélkülözniük kell az édesapjukat, és ezért különféle módon próbálta kompenzálni a hiányát.

„Ilyenkor valamilyen szinten - lehet tudat alatt is - a szüleimmel megpróbáltuk kompenzálni azt a hiányt, amit az apukájuk távolléte okozott nekik. Kirándulni vittük őket, programokat szerveztünk velük. Amikor jöttek azokat a napokat, hétvégéket, heteket mindig 100%-san rájuk szántuk.”

A családon túl azonban ott van a szűkebb- és tágabb környezet, akik valamilyen formában tudomást szerezhetnek arról, hogy egy hozzátartozónk börtönbe került. Kérdésként merül fel, hogy maga a hozzátartozó hogyan viszonyul a környezetéhez, milyen érzések jelennek meg benne az elítélés miatt, és valójában hogyan reagál a szűkebb- és tágabb környezet?

A kutatás során készített interjú alapján egyértelműen megállapítható, hogy a hozzátartozó szégyelli magát a történetek miatt még a szűkebb környezete, a közvetlen barátai előtt is. Azonban a barátok részéről jelen esetben semmilyen negatív reakció nem volt tapasztalható, kifejezetten támogató magatartást tanúsítottak. A tágabb környezet visszajelzésével kapcsolatban azonban nincsenek egyértelmű információk, hiszen nem ismert az interjú alany előtt, hogy tudomást szereztek-e magáról a börtönbüntetésről. Amennyiben tudomást is szereztek őt közvetlenül nem érte támadás.

Végezetül a szabadlábra helyezést követő változásokat szeretném ismertetni. Az elítélt szabadlábra helyezése a hozzátartozó számára egy fajta megkönnyebbülést jelent, hiszen azzal egyidejűleg a korábban fogvatartott személynek újra lehetősége nyílik az ügyei saját maga által történő intézésére, a feladatai, kötelességei teljesítésére. Ez azonban abban az esetben nem lehetséges teljes körűen, ha a hozzátartozó a szabadlábra helyezését követően valamilyen kényszerintézkedés hatálya alatt áll.

Jelen vizsgált esetben a szabadlábra helyezést követően az elítélt házi őrizetbe került, így bár az interjú alany bizonyos terhek alól (pl: csomagküldés, beszélőre történő utazás) mentesült, azonban továbbra sem tudta teljesen kivonni magát a testvérétől „átvett” szerepekből.

„Ahogy szabadlábra helyezték egy picit fel tudtam lélegezni, mivel már az ügyes-bajos mindennapi teendőit ő saját magának tudta intézni. A szüleimhez költözött, akik minden téren segítették és támogatták. Sajnos házi őrizetbe került, ami rontotta kicsit a helyzetet, de legalább már otthon volt. Viszont a mindennapi kommunikáció így is megvolt, és a házi őrizet miatt a gyerekekkel való programozás rám és a szüleimre hárult.”

Végezetül a jelen vizsgált eset során a hozzátartozót ért legsúlyosabb traumatizációról és annak következményeiről szeretnék beszélni, mely jelenség nem általánosítható, azonban az esetek bizonyos százalékában előfordul.

A báty szabadulást követő, a házi őrizet tartama alatt bekövetkezett tragikus halála, melyben feltételezhetően jelentős szerepet játszottak a börtönben töltött évek alatt átélt megrázkódtatások.

Önmagában egy ilyen tragédia a hozzátartozó életében pótolhatatlan veszteséget okoz, és a gyász feldolgozása mellett ismét olyan többlet feladatok hárulnak rá, melyek a szabadságvesztés időtartama alatt, mint például a szülők, gyermekek támogatása. Azonban sajnálatos módon ezekkel a feladatokkal már nem csak időlegesen szükséges egyedül megbirkóznia.

3.2. Az eredmény értékelése, a kutatási kérdésre kapott válasz

Mielőtt értékelném az előző fejezetben ismertetett kutatási eredményemet, szeretném felidézni a kutatási kérdéseimet.

Fő kutatási kérdésként került megjelölésre, hogy kimutatható-e a börtönártalom az elítélt hozzátartozója vonatkozásában? Ezen fő kérdéshez kapcsolódó két alkérdés pedig, hogy elegendő-e a családi összefogás a hozzátartozók börtönártalmának feldolgozásához, és van-e az államnak feladata a hozzátartozói börtönártalmak kezelésében?

Fontosnak tartom továbbá azt is, hogy a fő kutatási kérdésekre kapott választ megelőzően idézzük fel azt is, hogy mit is nevezünk börtönártalomnak.

A börtönártalom a börtön diszfunkcióinak felülkerekedését jelenti, és ennek hatását a személyiségre.¹⁴

¹⁴ Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin, Kerezsi Klára, Lévay Miklós (szerk.): i.m.

Az egyértelműen megállapítható, hogy a hozzátartozó rövid ideig, például a látogatások időtartama alatt kerül közvetlen kapcsolatba a börtönközeggel, azonban még ebben az esetben sem olyan szorosan, mint az elítélt.

Azonban már ezen rövid időtartam is elégséges ahhoz, főleg abban az esetben, ha a látogatásra több alkalommal kerül sor, hogy a hozzátartozó „átvegye” a börtön normákat és szabályokat, azok hatással legyen rá. Ezáltal már itt megjelenik a börtönártalom klasszikus formája.

Ezen túlmenően azonban a klasszikus börtönártalom csoportjába tartozó stigmatizációval is találkozunk a hozzátartozó, hiszen már a büntetőeljárás tartama alatt szembesül a vele szemben tanúsított előítéletekkel.

Ezt támasztja alá az interjú alanyom azon elmondása, mely szerint „órákon át vártak a meghallgatás előtt, és a meghallgatáson is durván bántak velem. Néha már azt éreztem, mintha én is elkövettem volna valamilyen bűncselekményt. A bíróságon szintén ugyanezt tapasztaltam, a bírónő minősíthetetlen és nyers hangnemben beszélt velem...”

Egyértelműen megállapítható, hogy önmagában azon tény, hogy valaki egy elítélt hozzátartozója, alkalmas olyan hatás kiváltására, mintha ő is „bűnös” lenne, szinte őt is elítélik a családtagjával együtt.

Ennek alapján most már határozottan kijelenthetjük, hogy a börtönártalom mint jelenség valóban kimutatható az elítélten túl a hozzátartozónál is, még ha nem is olyan széles spektrumban. A fő kutatási kérdésekre a válasz tehát egyértelműen igen.

A fent említetteken túl azonban arra a kérdésre is kerestem a kutatásom során a választ, hogy ha és amennyiben kimutatható a börtönártalom a hozzátartozók vonatkozásában, akkor van-e olyan hatás, mely esetlegesen kizárólag a hozzátartozó esetében köthető a börtönhöz.

Erre a kérdésre szintén igennel kell válaszolnom, mert az ember azzal, hogy a családtagját kell a börtönbüntetés időtartama alatt támogatnia egy olyan élethelyzettel találkozik, ami más körülmény

között nem következett volna be. Hiszen egy szabadságától megfosztott személynek a jogai jelentősen korlátozottak, így annak ellenére, hogy esetlegesen fizikailag alkalmas lenne a feladatai ellátására, ezt a körülményei miatt nem teheti meg. Ezáltal ezen feladatok elvégzése, mint például a családban lévő szerepének átmeneti betöltése a hozzátartozóra hárul.

A társadalomtól való elszigetelődésre és a szabad kapcsolattartás korlátozott voltára figyelemmel megjelenik egy olyan pszichés nyomás is, hogy a hozzátartozónak fokozottabban kell lelkileg is támogatnia az elítéltet, hiszen a büntetés időtartama alatt ő az egyedüli kapocs a társadalommal, és az ő segítsége is nélkülözhetetlen a fogvatartottat érő börtönártalmak enyhítésében.

Ezt támasztják alá az interjú során elhangzottak.

„Mindig is mondtam, hogy én vagyok az egyedüli, akire számíthat, ez egy óriási teher és felelősség volt, lelkileg annyira leszívta minden energiám, hogy nagyon a „saját életemre” nem volt időm.”

Ezek alapján azt is kimondhatjuk, hogy a hozzátartozó életében is képes olyan jelentős változásokat eszközölni egy börtönbüntetés, hogy akár a saját élete, vágyai, szükségletei is háttérbe szorulhatnak, és ezáltal az ő „fejlődése”, előrehaladása is lelassul.

A fő kutatási kérdésre kapott válasz ismertetését követően nézzük, hogy az eredmények alapján az alkérdésekre milyen válaszokat kapunk.

Elegendő-e a családi összefogás a hozzátartozók börtönártalmának feldolgozásához, és van-e az államnak feladata a hozzátartozói börtönártalmak kezelésében?

Ezen alkérdéshez kapcsolódóan fontos kiemelni azt, hogy általánosságban is elmondható, hogy az az élethelyzet, amikor az embernek mint hozzátartozónak kiemelt segítséget kell nyújtania valaki számára olyan lelki megterheléssel jár, amelyhez már szükségessé válhat külső segítség igénybevétele. Ezen külső segítség elsődlegesen mindig a közvetlen környezet, ám abban az esetben, ha a közvetlen környezet szintén az érintett hozzátartozó támogatására szorul, akkor szükségképpen más alternatívát kell keresni.

„Nem kértem pszichológus segítségét a bent töltött idő alatt. Mivel én egy kicsit spirituálisabb beállítottságú vagyok, így próbáltam olyan téren segítséget kérni (pránanadira jártam, théta healingre, hangtálas kezelésre, különböző tanfolyamokra). Ezek sokat segítettek.”

Attól függően tehát, hogy ki miben talál megnyugvást és megerősítést egy ilyen helyzetben mindenképpen szükséges olyan segítség igénybevétele, amely túlnyúlik a családon és a közvetlen környezeten.

Azzal azonban, hogy az első alkérdésekre kapott válasz nemleges már egyértelműen következik, hogy a második alkérdésre kapott válasz határozottan igen. Az államnak tevőleges feladata van a hozzátartozói börtönártalmak kezelésében.

„Egy szakértő segítség lehet az első perctől kezdve, egy olyan segítség, ami átsegít a nehéz időkben, megérteni és feldolgozni ezt a helyzetet, ami nagyon nehéz főleg egy olyannak, akinek a család lelki segítése és támogatása is rá marad, és egyedül kell végig csinálnia.”

Azt gondolom, hogy a hozzátartozónak is szüksége van a fogvatartottak reintegrációjához hasonló programokra, amelyekhez a hozzáférést és annak széles körű megismerését az államnak kell biztosítani. Ennek keretein belül szükségességét látom annak, hogy az emberek számára elérhetővé, megismerhetővé tegyék azon szakembereket, akik a hozzátartozót segíthetik a büntetőeljárás, a büntetés-végrehajtás során és a szabadlábra helyezést követően, akik irányt tudnak mutatni.

Kiemelt jelentősége van az állami- és szakértői támogatásnak abban az esetben, ha a börtönártalom oly mértéket ölt az elítélt vonatkozásában, hogy annak hatására öngyilkosságot követ el akár a büntetés-végrehajtás során akár azt követően. Ebben az esetben ugyanis a hozzátartozónak az őt közvetlenül ért börtönártalmakon túl a gyásszal is meg kell birkóznia.

Szeretném azonban megjegyezni, hogy a hozzátartozói reintegráció szükségességét már maga az állam is felismerte. És ennek megfelelően a 2016. évben a „Fogvatartottak reintegrációja” címmel indított kiemelt projekt során már a fogvatartottak hozzátartozói számára is biztosítják a

reintegrációs program egyes elemeit, támogatva a szabadulás utáni sikeres visszailleszkedést, megerősítve a család munkaerőpiaci és társadalmi pozícióját.¹⁵

3.3. Összegzés

Összefoglalva a kutatás eredményeit egyértelműen kimondhatjuk, hogy annak ellenére, hogy a hozzátartozókra vonatkozó börtönártalmak vizsgálata korábban nem képezte szerves részét a kutatásoknak, ezen jelenség létezése nem vitatható.

Függetlenül attól, hogy maga a hozzátartozó közvetlenül csak rövid ideig érintkezik a börtönközeggel, annak hatásai kimutathatóak a személyiségében.

Teljes mértékben egyetértek azokkal a legújabb kutatásokkal, melyek másodlagos bebörtönzésnek tartják a fogvatartott családtagjait, különösképpen gyermekeiket sújtó stigmatizációt (Comfort 2007).

16

A klasszikus börtönártalomként nevesített stigmatizáción túl azonban számos olyan hatás éri a hozzátartozókat, mely kizárólag az ő vonatkozásukban jelentkezhet. Emellett pedig sokkal nehezebb egy olyan élethelyzetet és az azzal közvetlenül együtt járó terheket kezelni, amelyek tőlük teljesen függetlenül következtek be.

Ezért is tartom fontosnak, hogy az állam minél szélesebb körű segítséget nyújtson az elítéltek hozzátartozói részére, hiszen még szakértő segítséggel is hosszú évekbe telhet, amíg az őket ért hatások enyhülnek. Annak elmaradása esetében azonban életük végéig „cipelhetik” ezeket a terheket.

¹⁵ <https://tettprogram.hu/hu/projekt-bemutatasa>

¹⁶ Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin, Kerecsi Klára, Lévy Miklós (szerk.): i.m.

Felhasznált irodalom

- Lehoczki Ágnes: Börtönártalmak, totális intézet, fogvatartotti speciális csoportok. Szocializáció a totális intézetekben, öngyilkosok, önkárosítók, szerencsejáték-függők IN Czenczer Orsolya - Ruzsonyi Péter (szerk.): BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI REINTEGRÁCIÓS ISMERETEK. Dialóg Campus Kiadó ☞ Budapest, 2019.
- Hegedűs Judit: Család, családdal való kapcsolattartás, családi életre nevelés a büntetés-végrehajtási intézetekben. IN Czenczer Orsolya - Ruzsonyi Péter (szerk.): BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI REINTEGRÁCIÓS ISMERETEK. Dialóg Campus Kiadó ☞ Budapest, 2019.
- Fekete Márta: Prizonizáció, elidegenedés, börtönártalmak, a hosszú időre elzárt fogvatartottak szemszögéből vizsgálva - Nemzetközi kutatások tükrében in Magyar Rendészet 2021/2.
- Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin, Kerecsi Klára, Lévy Miklós (szerk.): Kriminológia Második, átdolgozott kiadás
- Fliegeauf Gergely: Mivel foglalkozik a börtöntudomány? David Gordon Scott pönológiai alaptémái és néhány kritikai, illetve elméleti megfontolás in Börtönügyi Szemle 2011/4.
- Nagykomentár a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvényhez (Bv. tv. 164. §-ához), szerkesztette: Juhász Zsuzsanna
- Forgács Judit: A fogva tartás és reintegráció fogalmi megközelítése IN Czenczer Orsolya - Ruzsonyi Péter (szerk.): BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI REINTEGRÁCIÓS ISMERETEK. Dialóg Campus Kiadó ☞ Budapest, 2019.
- <https://tettprogram.hu/hu/projekt-bemutatasa>
- <https://www.studocu.com/hu/document/eotvos-lorand-tudomanyegyetem/a-tanulas-pszichologiaja/a-csalad-a-csalad/10919299>
- https://mersz.hu/hivatkozas/m736YOV1796_550/#m736YOV1796_550

Melléklet

Interjú a Börtönártalmak - az elítélten túl című szakdolgozathoz

Mindenekelőtt, nagyon szeretném megköszönni, hogy elfogadtad a felkérésemet és hozzájárulsz a kutatásom eredményességéhez. Egyúttal szeretnék biztosítani arról, hogy az interjú teljes mértékben anonim és kizárólag a szakdolgozatomhoz kerül felhasználásra.

Kérdés: Kérlek mesélj a gyermekkorotokról, a bátyáddal és a születekkel való kapcsolatodról!

Válasz: Egy kistelepülésen éltem a szüleimmel és a bátyámmal, aki négy évvel idősebb nálam, édesapám vállalkozóként dolgozik, édesanyám pedig a közszférában dolgozott. A helyi közösségben mindketten köztisztviselőként állnak és szeretik őket az emberek. Mind az anyukám, mind az apukám szülei a közelben éltek, így sok időt töltöttünk velük. Úgy gondolom szép gyerekkorunk volt.

A szüleink szigorúak voltak, ami abban az időben teljesen normális volt, akkoriban a gyerekek tutujgatása (ami most van) nem volt jellemző, ettől függetlenül kimutatták, hogy szeretnek minket, így szeretetteljes, de szigorú, értékkel teli nevelést kaptunk. A bátyámmal az emlékeim szerint szigorúbbak voltak, ami így utólag betudható volt annak, hogy idősebb volt, ő volt a fiú, és mindig árulkodtam is rá.

Kérdés: Milyen volt a kettőtök kapcsolata gyerekként?

Válasz: A tinédzserévek elejéig jó volt a kapcsolatunk, ahogy a bátyám a tinédzserkorba lépett, kicsit eltávolodunk egymástól, sok volt köztünk a nézeteltérés, nem igazán egyeztünk, sokat árulkodtam rá, de ez betudható a korkülönbségnek. De mindig is féltett, és próbált védeni és óvni.

Kérdés: Mennyire volt kiterjedt baráti körötök?

Válasz: Úgy gondolom, hogy ebben nagyon egyformák voltunk, hogy soha nem volt nagyon sok barátunk, mindig voltak barátaink, de akik voltak, azok igaz barátok voltak. Közös baráti körünk viszont nem volt. Természetesen ismertük egymás barátait, de közös összejárások nem voltak.

Kérdés: Volt-e olyan vágyatok gyerekként, amit szerettetek volna mindenképpen megvalósítani felnőttként?

Válasz: Azt nem tudom, hogy a tesómnak voltak-e konkrét vágyai, viszont az tudom, hogy nagyon szerette a természetet. Nekem szakmai vágyaim nem voltak, viszont a jövődöbeli családommal kapcsolatban voltak elképzeléseim és vágyaim (férj, gyerekek).

Kérdés: Mikor kerültetek újra közelebb egymáshoz a bátyáddal?

Válasz: A húszas éveim elején, amikor már én is elkezdtem dolgozni, ismét közelebb kerültünk egymáshoz, ami annak tudható be, hogy mindketten felnöttünk. És akkor kerültünk még közelebb egymáshoz, amikor a bátyám családot alapított, megnöszült és megszülettek a gyermekei.

Kérdés: Hogyan szereztél róla tudomást, hogy bűncselekményt követett el és emiatt szabadságvesztésre ítélték?

Válasz: A bírósági ügyeket egy kivételével, ahol én is tanúként részt vettem, mindig egyedül intézte, amivel a családját szerette volna védeni.

A börtönbüntetésével akkor szembesültem, amikor már megszületett az ítélet, gazdasági bűncselekményt követett el, azonban azt a mai napig nem tudom, hogy pontosan mi történt.

Kérdés: Mit éreztél akkor, amikor szembesültél azzal, hogy elítélték?

Válasz: Előfordult, hogy mérges voltam rá, de ezt soha nem éreztettem vele, sajnáltam, és segíteni szerettem volna neki. Természetesen az is végigfutott az agyamon, hogy ha ez kiderül, akkor a szüleim, a családtagok, a környezet hogyan fog erre reagálni, és bár szörnyen hangzik ezt még csak

ki is mondani, de valamilyen szinten egy szégyenérzet is kialakul az emberben ilyenkor. Egy olyan érzet, hogy emiatt engem is elítélnek és megbélyegeznek.

Kérdés: Mit tapasztaltál az eljárás során, amikor tanúként hallgattak meg a hatóságok? Milyen magatartást tanúsítottak veled szemben?

Válasz: A bírósági meghallgatás előtt vettem részt rendőrségi meghallgatáson is, és azt tapasztaltam, hogy mivel a gyanúsított hozzátartozója vagyok, másképp viselkednek velem. Órákon át vártak a meghallgatás előtt, és a meghallgatáson is durván bántak velem. Néha már azt éreztem, mintha én is elkövettem volna valamilyen bűncselekményt. A bíróságon szintén ugyanezt tapasztaltam, a bírónő minősíthetetlen és nyers hangnemben beszélt velem, olyan magánéleti és emberi hiányosságokat rótt a szememre, ami nem is az ügyhöz kapcsolódott. A legrosszabb és leggonoszabb testvérnek állított be úgy, hogy ami valóban a mondandóm volt meg se hallgatta, és nem is akarta meghallgatni, se megérteni. Kritizált és belekötött minden szavamba.

Kérdés: Amikor a testvéred a börtönbüntetését töltötte tartottátok-e a kapcsolatot? Amennyiben igen, milyen gyakorisággal és milyen formában?

Válasz: A majdnem 3 év börtönben töltött év alatt szinte én voltam az egyedüli a családban, aki az elejétől a végéig mellette állt és tartotta vele a kapcsolatot. Szégyellte magát a szüleink előtt, úgy gondolta mindenkinek az a jobb, ha tartja tőlük távolságot. A feleségétől elvált és a szüleim sajnos olyan traumaként élték meg ezt a helyzetet, hogy rám hárult ez a feladat, mert nem hagyhattam egyedül. A szüleim az utolsó évben már próbálták kivenni a részüket, és édesanyám néhányszor meg is látogatta őt. A bent töltött ideje alatt minden egyes nap beszéltünk telefonon, leveleztünk, újságokat, csomagokat küldtem neki, tartottam benne a lelket amikor kellett, és segítettem a kapcsolattartásban. A csomagoknál is szigorú szabályok vannak, hogy miből mennyit, mekkora csomagban lehet elküldeni. Folyamatos figyelem volt.

Kérdés: Hogyan élted meg a kapcsolattartást, milyen hatással volt rád?

Válasz: Az első igazi sokk akkor ért, és akkor szembesültem a valódi helyzettel, mikor az első látogatásra mentem, akkor többször el is sírtam magam, szörnyű volt látni olyan környezetben. A börtönbe be- és kijutás is egy külön procedúra, ott is megbélyegzést lehet érezni. Arról nem is beszélve, hogy nagyrészt nem éppen értelmiségi hozzátartozók mennek látogatni, akik között várakoznom kellett.

Mindig is mondta, hogy én vagyok az egyedüli, akire számíthat, ez egy óriási teher és felelősség volt, lelkileg annyira leszívta minden energiám, hogy nagyon a „saját életemre” nem volt időm.

Kérdés: A sógornóddal és a gyermekekkel változott-e a kapcsolatod, miután a testvéred börtönbe vonult? Ők tartották vele a kapcsolatot?

Válasz: A gyerekek érdekében úgy látta a sógornóm a legjobbnak, ha nem tartja se velünk se vele a kapcsolatot, és hogy a gyerekek ne tudjanak arról, hogy valójában hol van az apukájuk. Az utolsó évben már nyitottabb volt felénk, így akkor már a gyerekek is többet találkoztak velünk és egy nagyon szoros viszony alakult ki köztünk. Ilyenkor valamilyen szinten - lehet tudat alatt is - a szüleimmel megpróbáltuk kompenzálni azt a hiányt, amit az apukájuk távolléte okozott nekik. Kirándulni vittük őket, programokat szerveztünk velük. Amikor jöttek azokat a napokat, hétvégéket, heteket mindig 100%-san rájuk szántuk.

Kérdés: A barátaid, ismerőseid tudomást szereztek a testvéred elítéléséről és börtönbüntetéséről? Milyen reakciókat váltott ki bennünk? Tapasztaltál-e bármilyen változást a veled való viszonyukban emiatt, és ha igen milyen irányban?

Válasz: Mivel szerencsére nagyon jó barátaim vannak, senkitől nem tapasztaltam negatív reakciót. Sőt amikor tudtak próbáltak lelkileg támogatni. Azért az nekem is hosszabb időbe telt, hogy ne szégyelljem ezt valamilyen szinten előtűk. De a reakciójuk segített abban, hogy rájöjjek, hogy semmilyen szégyellni valóm nincs. Nem követett el semmilyen olyan dolgot, ami erkölcsileg és emberileg elítélendő lenne, ő nagyon jólelkű és segítőkész volt mindig mindenkivel. Ugyanilyen, sőt még sokkal durvább gazdasági bűncselekményt követnek el még rengetegen rajta kívül. Hogy a tágabb környezetem hogy reagált erre a hátam mögött azt nem tudom.....de sajnós az emberi rosszindulat miatt sejtem.

Kérdés: Mesélj arról, hogy hogyan élted meg amikor a testvéredet szabadlábra helyezték? Hogyan változott a szereped az életében, továbbra is a támogatásodra szorult?

Válasz: Ahogy szabadlábra helyezték egy picit fel tudtam lélegezni, mivel már az ügyes-bajos mindennapi teendőit ő saját magának tudta intézni. A szüleimhez költözött, akik minden téren segítették és támogatták. Sajnos házi őrizetbe került, ami rontotta kicsit a helyzetet, de legalább már otthon volt. Viszont a mindennapi kommunikáció így is megvolt, és a házi őrizet miatt a gyerekekkel való programozás rám és a szüleimre hárult.

Kérdés: Volt-e lelkiismeret furdalásod a testvéred gyermekeivel szemben amiatt, hogy az édesapjuk nem tudja teljes mértékben betölteni a szerepét? Érezted-e úgy, hogy emiatt kompenzálnod kell őket és neked kell segítened a testvérednek azokat a dolgokat ellátni a gyerekek körül, amiket ő nem tud?

Válasz: Lelkiismeret furdalásom nem volt velük szemben, viszont kompenzálnom kellett őket. A programozás, kirándulás, strandolás minden program nagyrészt rám hárult és a szüleimre. Viszont ebben a legnagyobb lelki fájdalom a testvéremnek volt, hogy ő nem tudta velük ezeket megélni.

Kérdés: Tudom, hogy sajnálatos módon a bátyád a házi őrizet alatt tragikus körülmények között elhunyt. Tapasztaltál-e olyat, hogy a korábbi elítélése miatt az emberek másként reagáltak volna a tragédia hírére, volt-e bármilyen előítélet a részükről? Voltak-e olyan emberek, akik ennek okán esetleg el is fordultak tőletek?

Válasz: Részemről nem tudok ilyenről. A szüleimnek másabb lehetett, mivel ők kis közösségben élnek. Viszont, ha bárkinek is megvolt a véleménye és előítélete, attól függetlenül tisztességgel és emberi módon kezelték a gyászunkat.

Kérdés: Milyen olyan többlet feladatok, kötelezettségek hárultak/hárulnak rád, amelyeket egyértelműen a börtönbüntetésnek tulajdonítasz?

Válasz: Az anyagiak is benne vannak ebben, de azok eltörpülnek a lelki szintű dolgok mellett. Egy olyan folyamatos „készenlétben állás”, lelki vívódás, amit az, aki nem él/élt át ilyet nem tud. Ezzel olyan dolgokat éltem át, ami sokan, akik „normális életet” élnek fogalmuk sincs. A saját élet teljesen háttérbe szorul ilyenkor. A testvérem lelki támogatása és a gyerekek rendezése mellett a szüleim lelki támasza is én voltam, és valamilyen szinten a testvérem okozta hiányt nekem kellett pótolni, bár ezt soha nem kérték és nem mondták, de úgy éreztem erre van szükségük, mert már ők is csak rám számíthattak. Eljön az a pont, mikor lelkileg annyira megvisel, elfáradsz, hogy sem időd sem kedved nincs ahhoz, hogy akár saját programokat szervezz vagy bárhova elmenj vagy bárkivel is ismerkedj. Mert azért tudjuk jól, hogy egy ismerkedésnél is az első kérdések egyike mindig a család (szülők, testvér) kérdése, és ehhez nem volt már egy idő után energiám.

Kérdés: A testvéred börtönbüntetésének ideje alatt, vagy azt követően érezted-e szükségességét annak, hogy szakértői (pl.: pszichológus) segítségét kérd, vagy önmagában a családi támogatás elegendőnek tartottad a téged ért traumák feldolgozásához?

Válasz: Nem kértem pszichológus segítségét a bent töltött idő alatt. Mivel én egy kicsit spirituálisabb beállítottságú vagyok, így próbáltam olyan téren segítséget kérni (pránanadira jártam, théta healingre, hangtálas kezelésre, különböző tanfolyamokra). Ezek sokat segítettek. A halála után két pszichológussal is próbáltam beszélni, de sajnos azt tapasztaltam, hogy a legérzékletlenebb és a legridegebb reakciót tőlük kaptam, és az egyik részéről még ítélezést is.

Kérdés: Volt-e elérhető szakmai segítség? Tudsz-e róla, hogy ilyen esetben kihez lehet fordulni? Szükségesnek érzed-e, hogy bárki által könnyen elérhető szakértők álljon rendelkezésre az elítéltek hozzátartozói számára?

Válasz: Mindenképp jónak találnám, mivel azok, akik normális körülmények között nőttek fel és élnek lelkileg nehezen, traumaként élik meg ezt a helyzetet. Egy szakértő segítség lehet az első perctől kezdve, egy olyan segítség, ami átsegít a nehéz időkben, megérteni és feldolgozni ezt a helyzetet, ami nagyon nehéz főleg egy olyannak, akinek a család lelki segítsége és támogatása is rá marad, és egyedül kell végig csinálnia.